[२०२३] २ एस. सी. आर. १०८१

विशालक्ष्मी अम्मा

वि.

केरळ राज्य आणि इतर

(२०२३ चा दिवाणी अपील क्रमांक १७२०)

मार्च १७ ,२०२३

[न्या. एम. आर. शाह आणि न्या. मनोज मिश्रा]

वन्यजीव (संरक्षण कायदा), १९७२ : कलम ४० , ४० अ-कोणत्याही बंदिस्त प्राणी किंवा प्राण्यांच्या वस्तूचा ताबा जाहीर करण्याची वेळ-शिथिलता-तथ्यांच्या आधारे, अपीलकर्त्याने विहित कालावधीच्या पलीकडे, दि. २५.०५.२०११ ला अर्ज/घोषणा दाखल केली- अपीलकर्त्याच्या ताब्यात आणि घरातून सापडलेल्या हरणाच्या शिंगासंदर्भात, अर्ज/घोषणेस उशीर झाल्याच्या कारणास्तव मालकी प्रमाणपत्र देण्यास प्राधिकृत अधिकाऱ्याचा नकार- -अपीलकर्त्याने लेखी याचिका-एकल न्यायाधीशांनी मुख्य वन्यजीव वॉर्डनला मालकी प्रमाणपत्र देण्याच्या उद्देशाने कोणत्याही प्रकरणात वेळ शिथिल करण्यात आला आहे की नाही यावर विचार करण्याचे निर्देश दिले-दोन न्यायमूर्तींच्या खंडपीठाने, एकल न्यायाधीशांनी दिलेला आदेश रद्द केला ज्यामध्ये असे म्हटले होते की नियम ४ (२)अंतर्गत निर्धारित कालमर्यादा आहे, जी शिथिल आणि/किंवा विस्तारित केली जाऊ शकत नाही. निर्णित : हस्तक्षेप मान्य नाही-नियम अंतर्गत ४ (२) १८० दिवसांचा कालावधी निर्धारित करण्यात आला आहे. नियम ४ (२) याला अनिवार्य मानले जाणे आवश्यक आहे-कोणीही कोणत्याही अज्ञानाची बाजू घेऊ शकत नाही किंवा

मालकी प्रमाणपत्रासाठी अशी घोषणा/अर्ज करण्याची त्याला माहिती नव्हती-अशा प्रकारे, कोणत्याही वन्यजीव प्राण्याचा किंवा वन्यजीव प्राण्यांच्या वस्तूचा ताबा ताबा किंवा ताबा असलेली व्यक्ती नियम ४ (२) मध्ये नमूद केलेल्या निर्धारित वेळेत अशी घोषणा/अर्ज दाखल करण्यास अक्षम असते तेव्हा कलम ४० लागू होईल आणि अशा वन्यजीव प्राण्यांच्या वस्तूची मालकी ज्याची घोषणा केलेली नाही, ती सरकार/वन विभागाकडे निहित असेल- दोन न्यायमूर्तींच्या खंडपीठाने योग्यरित्या असे म्हटले आहे की अपीलकर्त्याने सादर केलेला अर्ज विहित कालावधीच्या पलीकडे केला गेला होता. नियम ४ (२) आणि योग्य प्राधिकरण/मुख्य वन्यजीव वॉर्डन-वन्यजीव साठा नियम, २००३ द्वारे योग्यरित्या नाकारला गेला.

सी. डी. गोपीनाथ विरुद्ध तामिळनाडू राज्य आणि इतर.
२०१० एस. सी. सी. ऑनलाईन मॅड २८५१ - हे संदर्भित.

दिवाणी अपील अधिकारक्षेत्र: २०२३ चे दिवाणी अपील क्रमांक १७२०

२०२० च्या डब्ल्यू. पी . क्रमांक १०९ मधील एर्नाकुलम येथील केरळ उच्च न्यायालयाच्या दिनांक २९.०५ .२०२० च्या निकाल आणि आदेशावरून.

लक्ष्मीश एस. कामत, सुश्री सम्प्रिती आहुजा, वकील, अपीलकर्त्यासाठी.

अब्राहम सी. मॅथ्यू, निशे राजन शोंकर, श्रीमती अनु के जॉय, आलिम अनवर, , वकील. सामनेवाल्यासाठी

न्यायालयाचा न्यायनिर्णय न्या. एम. आर. शाह यांच्या द्वारे उद्घोषित करण्यात आला.

1. केरळ उच्च न्यायालयाच्या एर्नाकुलम येथील दोन न्यायमूर्तींच्या खंडपीठाने रिट अपील क्र. १०९ /२०२० मध्ये पारित केलेल्या आक्षेपार्ह

निकाल दि. २९.०५.२०२० चे आदेशामुळे व्यथित आणि असमाधानी पक्षाने दाद मागितली होती , ज्याद्वारे उच्च न्यायालयाच्या दोन न्यायमूर्तींच्या खंडपीठाने केरळ राज्य आणि इतरांनी- प्रतिवादींनी येथे दाखल केलेले अपील मंजूर केले आहे आणि लेखी याचिका क्र. ४७७२ /२०१९ मध्ये विद्वान एकल न्यायाधीशांनी दिलेला निर्णय आणि आदेश रद्द केला आहे, ज्याद्वारे विद्वान एकल न्यायाधीशांनी याचिकाकर्त्यांना वन्यजीव साठा नियम, २००३ च्या घोषणेच्या नियम ११ अंतर्गत मूळ रिट याचिकाकर्त्याने केलेल्या घोषणेवर विचार करण्याचे निर्देश देऊन या रिट याचिकेचा निपटारा केला (यापुढे नियम, 2003 म्हणून संदर्भित करण्यात येत आहे).

2. थोडक्यात सध्याच्या अपीलाकडे नेणारी तथ्ये खालीलप्रमाणे आहेतः- असे.

2.1. वन्यजीव (संरक्षण) कायदा, १९७२ (यापुढे कायदा, १९७२ म्हणून संदर्भित) च्या कलम 40 अंतर्गत, या कायद्याच्या प्रारंभाच्या वेळी अनुसूची I किंवा अनुसूची II च्या भाग II मध्ये निर्दिष्ट केलेल्या कोणत्याही बंदिस्त प्राण्याचे किंवा प्राण्यांच्या वस्तूचे नियंत्रण किंवा ताबा असलेली प्रत्येक व्यक्ती, कस्तुरी हरणाचे किंवा गेंड्याचे शिंग, हा कायदा सुरू झाल्यापासून तीस दिवसांच्या आत, मुख्य वन्यजीव रक्षक किंवा अधिकृत अधिकाऱ्याला प्राण्याचा क्रमांक आणि वर्णन किंवा त्याच्या नियंत्रणाखाली, ताब्यात

असलेल्या उपरोक्त वर्णनाचा लेख आणि तो प्राणी किंवा वस्तू जिथे ठेवली जाते ती जागा जाहीर कारायला हवी. कलम ४० च्या उपकलम (२) नुसार, मुख्य वन्यजीव रक्षक किंवा अधिकृत अधिकाऱ्याच्या लेखी पूर्वपरवानगीशिवाय, कोणताही व्यक्ती, हा कायदा १९७२ च्या प्रारंभानंतर, अनुसूची I किंवा अनुसूची II च्या भाग II मध्ये निर्दिष्ट केलेल्या प्राण्याचा किंवा हरणांच्या शिंगासह कोणत्याही प्राण्याचा ताबा किंवा ताबा घेऊ शकणार नाही, प्राप्त करू शकणार नाही, आपल्या ताब्यात ठेवू शकणार नाही. तथापि, कायदा, १९७२ चे कलम ४० अ याला अपवाद आहे आणि काही प्रकरणांमध्ये त्याला सूट देते. कलम ४० अ नुसार, या कायद्याच्या कलम ४० च्या उपकलम (२) व (४) मध्ये काहीही असले तरी, केंद्र सरकार, अधिसूचनेद्वारे, कोणत्याही व्यक्तीला मुख्य वन्यजीव रक्षक किंवा अधिकृत अधिकाऱ्याकडे, कोणत्याही बंदिस्त प्राण्याला, प्राण्याच्या अवयवाला, ज्याच्या संदर्भात कलम ४० च्या उपकलम (१) किंवा उपकलम (४) अंतर्गत कोणतीही घोषणा करण्यात आलेली नव्हती, त्याचे नियंत्रण, ताबा, अशा स्वरूपात, विहित केलेल्या पद्धतीने आणि अशा वेळेच्या आत जाहीर करण्यास सांगू शकते.कलम ४० च्या उपकलम (२) मध्ये अशी तरतूद आहे की, कलम ४० च्या उल्लंघनासाठी कारवाई करु शकतात व वन्यजीव (संरक्षण) दुरुस्ती कायदा, २००२ सुरू होण्यापूर्वी कोणत्याही वेळी कायदा, १९७२ च्या कलम ४० चे उल्लंघन केल्याबद्दल

केलेली कोणतीही कारवाई केली जाणार नाही आणि सर्व प्रलंबित कार्यवाही रद्द केली जातील.

२.२ १९७२ च्या कायद्याच्या कलम ६३ सह वाचन केलेल्या कलम ४० अ अंतर्गत प्रदान केलेल्या अधिकारांचा वापर करून, केंद्र सरकारने 'वन्यजीवांच्या साठ्याची घोषणा नियम, २००३' तयार केले होते. नियम ३ ते १४ खालीलप्रमाणे वाचतोः- असे.

"३ . अधिसूचनेच्या हेतूची प्रसिद्धी आणि अर्ज करण्यात मदत.

(१) मुख्य वन्यजीव रक्षक किंवा या संदर्भात राज्य सरकारने अधिकृत केलेला अधिकारी इलेक्ट्रॉनिक किंवा मुद्रित माध्यमांद्वारे किंवा अशा इतर माध्यमांद्वारे प्रादेशिक भाषेत या अधिसूचनेच्या हेतूची व्यापक प्रसिद्धी करतील.

(२) मुख्य वन्यजीव रक्षक किंवा या संदर्भात राज्य सरकारने अधिकृत केलेला अधिकारी, स्थानिक समुदायांना आणि व्यक्तींना, विशेषतः गरीब आणि निरक्षरांना त्यांच्या मालकीची घोषणा करताना, निर्दिष्ट अर्ज आणि त्याच्याशी संबंधित इतर कोणतीही बाब भरण्यात मदत करण्यासाठी आवश्यक ती कारवाई करेल

आणि प्राण्यांशी संबंधित कोणतीही व्यक्ती किंवा समुदाय या संधीपासून वंचित राहणार नाही याची खात्री करण्यासाठी सर्वतोपरी प्रयत्न करेल.

४. अर्ज भरण्याची प्रक्रिया.- (१) मुख्य वन्यजीव वॉर्डन किंवा या संदर्भात राज्य सरकारने अधिकृत केलेल्या अधिकाऱ्याकडे अर्ज या नियमांशी संलग्न केलेल्या फॉर्ममध्ये अर्जदाराने स्वतः किंवा एजंटद्वारे किंवा योग्यरित्या अधिकृत कायदेशीर व्यावसायिकाद्वारे सादर करावा किंवा मुख्य वन्यजीव वॉर्डन किंवा संबंधित राज्य किंवा केंद्रशासित प्रदेशाच्या या संदर्भात राज्य सरकारने अधिकृत केलेल्या अधिकाऱ्याला उद्देशून नोंदणीकृत टपालाने पाठवावा.

(२) उपनियम (१) अंतर्गत अर्ज हे नियम प्रकाशित झाल्याच्या तारखेपासून एकशे ऐंशी दिवसांच्या कालावधीत चार पूर्ण संचांमध्ये सादर केला जाईल.

(३) अर्जदाराने त्याच्या अर्जासोबत, अर्जामधे दिल्याप्रमाणे पावती स्लिप जोडू शकतो आणि सादर करू शकतो, ज्यावर मुख्य वन्यजीव वॉर्डनच्या वतीने अर्ज

प्राप्त करणाऱ्या अधिकाऱ्याची किंवा अर्जाच्या पावतीसाठी राज्य सरकारने या संदर्भात अधिकृत केलेल्या अधिकाऱ्याची स्वाक्षरी असेल.

५ . अर्जांचे सादरीकरण आणि छाननी.- (१) मुख्य वन्यजीव रक्षक किंवा या संदर्भात राज्य सरकारने अधिकृत केलेला अधिकारी प्रत्येक अर्जावर तो अर्ज ज्या तारखेला सादर केला आहे किंवा ज्या नियमांतर्गत सादर केला गेला आहे असे मानले जाते त्या तारखेची नोंद करेल आणि सदर नोंद वर स्वाक्षरी करेल.

(२) छाननीनंतर जर अर्ज व्यवस्थित असल्याचे आढळून आले तर त्याची योग्य प्रकारे नोंदणी केली जाईल आणि अनुक्रमांक दिला जाईल.

(३) छाननीनंतर अर्ज सदोष असल्याचे आढळून आल्यास, दोष सुधारण्यासाठी आणि दुरुस्त केलेला अर्ज प्राप्त झाल्याच्या तारखेपासून पंधरा दिवसांच्या आत पुन्हा सादर करण्यासाठी तो अर्जदाराला पंधरा दिवसांच्या आत परत केला जाईल.

(४) जर अर्जदाराने उपनियम (३) अंतर्गत परवानगी दिलेल्या वेळेत दोष दुरुस्त करण्यात अयशस्वी ठरला, तर मुख्य वन्यजीव रक्षक किंवा या संदर्भात राज्य सरकारने अधिकृत केलेला अधिकारी, आदेशाद्वारे आणि लेखी नोंदवलेल्या कारणांसाठी, अर्ज नोंदवण्यास नकार देऊ शकतो.

६. अर्ज भरण्याचे ठिकाण.अर्जदाराने मुख्य वन्यजीव वॉर्डन किंवा या संदर्भात राज्य सरकारने अधिकृत केलेल्या अधिकाऱ्याकडे अर्ज दाखल करावा.

७ . सुनावणीची तारीख आणि ठिकाण सूचित केले जाईल.- मुख्य वन्यजीव वॉर्डन किंवा या संदर्भात राज्य सरकारने अधिकृत केलेला अधिकारी, आवश्यक असल्यास, प्रत्येक अर्जाच्या सुनावणीची तारीख, ठिकाण आणि वेळ पक्षांना सूचित करेल.

८. अर्जांबाबत निर्णय.- (१) मुख्य वन्यजीव रक्षक किंवा या संदर्भात राज्य सरकारने अधिकृत केलेला अधिकारी अर्जामध्ये नमूद केलेल्या तथ्यांची पडताळणी करतील आणि आवश्यक असेल तशी चौकशी करतील.

(२) मुख्य वन्यजीव रक्षक यांनी, अर्ज सादर केल्याच्या तारखेपासून सहा महिन्यांच्या आत शक्य झाल्यास, निर्णय घेतिल आणि अर्जदाराला, त्यांचा स्वतःच्या स्वाक्षरीखाली नोंदणीकृत टपालाद्वारे लेखी माहिती देतील.

९ . अर्जावर एकतर्फी सुनावणी.

- अर्जाच्या सुनावणीसाठी निश्चित केलेल्या तारखेला, अर्जदार माहिती न देता हजर राहण्यास अपयशी ठरल्यास, मुख्य वन्यजीव वॉर्डन किंवा या संदर्भात राज्य सरकारने अधिकृत केलेला अधिकारी त्यांच्या विवेकबुद्धीनुसार अर्ज तहकूब करू शकतात किंवा एकतर्फी निर्णय घेऊ शकतो.

१०. मुख्य वन्यजीव रक्षक किंवा अधिकृत अधिकाऱ्याकडून चौकशी.

- (१) मुख्य वन्यजीव रक्षक किंवा या संदर्भात राज्य सरकारने अधिकृत केलेला अधिकारी तपशीलवार चौकशी

करतील आणि कायद्याच्या कलम ४१ मध्ये तरतूद केल्याप्रमाणे सर्व कारवाई करतील.

(२) या नियमाच्या उपनियम (१) शी संबंधित अहवालाची प्रत अर्जदाराला दिली जाईल.

११. मालकीचे प्रमाणपत्र:

- (१) मुख्य वन्यजीव रक्षकला ज्याचा दावा वैध असल्याचे आढळून आले आहे, अश्या अर्जदाराला मालकीचे प्रमाणपत्र देईल.

(२) मालकीचे प्रमाणपत्र कायद्याच्या कलम ४२ च्या तरतुदींनुसार दिले जाईल.
(३) मालकीच्या प्रमाणपत्रामध्ये ओळख चिन्हाची प्रतिकृती असेल आणि जिवंत प्राण्यांच्या बाबतीत प्रत्यारोपित ट्रान्सपॉन्डरचा (मायक्रोचिप) ओळख क्रमांक प्रमाणपत्रात नमूद केला जाईल.

१२. घोषित वस्तूंशी व्यवहार- कलम ४० -अ च्या उपकलम (१) अंतर्गत घोषित केलेला आणि ज्याच्या

संदर्भात मालकीचे प्रमाणपत्र दिले गेले नाही किंवा प्राप्त केले गेले नाही असा कोणताही बंदिस्त प्राणी, प्राणी वस्तू, शिकारस्मारक किंवा अप्रसाढीत शिकारस्मारक ही सरकारी मालमत्ता मानली जाईल.

- कलम ४० -अ च्या उपकलम (1) अंतर्गत घोषित केलेला आणि ज्याच्या संदर्भात मालकीचे प्रमाणपत्र देण्यात आलेले नाही किंवा प्राप्त झालेले नाही, असा कोणताही बंदिस्त प्राणी, पशु वस्तू, शिकारस्मारक किंवा अप्रसाढीत शिकारस्मारक सरकारी मालमत्ता म्हणून मानला जाईल.

१३. आदेशावर स्वाक्षरी आणि दिनांकित करणे:

- मुख्य वन्यजीव वॉर्डनचा प्रत्येक आदेश लेखी असेल आणि त्यावर मुख्य वन्यजीव वॉर्डनची स्वाक्षरी आणि तारीख असेल.

१४. पक्षाकरांना आदेशाचे संप्रेषण.- अर्जावर दिलेला प्रत्येक आदेश अर्जदाराला वैयक्तिकरित्या किंवा नोंदणीकृत टपालाद्वारे विनामूल्य कळवला जाईल. त्यामुळे, नियम ४ (२) नुसार, अशा घोषणेसाठी मुख्य वन्यजीव रक्षकाकडे अर्ज, हे नियम प्रकाशित झाल्याच्या

तारखेपासून १८० दिवसांच्या कालावधीत विहित स्वरूपात सादर करावा लागेल.

२.३ या प्रकरणात, उपरोक्त नियम, २००३ हे १८.०४.२००३ वर प्रकाशित करण्यात आले.त्यामुळे, दि १८.१०.२००३ वर अर्ज/घोषणा दाखल करण्यासाठी १८० दिवसांची मुदत संपली आहे.अपीलकर्त्याने २५.०५.२०११ रोजी अर्ज/घोषणा दाखल केला जो नियम, २००३ च्या नियम ४ (२) अंतर्गत प्रदान केलेल्या निर्धारित कालावधीच्या पलीकडे होता. तिच्या घरातून सापडलेल्या आणि अपीलकर्त्याच्या ताब्यात असलेल्या आणि ताब्यात असलेल्या हरणांच्या शिंगासंदर्भात अधिकृत प्राधिकरणाने मालकी प्रमाणपत्र देण्यास नकार दिला कारण नियम, २००३ च्या नियम ४ (२) अंतर्गत प्रदान केलेल्या निर्धारित कालावधीच्या पलीकडे अर्ज/घोषणा करण्यात आली होती. अपीलकर्त्याने विद्वान एकल न्यायाधीशांसमोर रिट याचिका दाखल केली. विद्वान एकल न्यायाधीशांनी मुख्य वन्यजीव वॉर्डनला मालकी प्रमाणपत्र देण्याच्या उद्देशाने कोणत्याही प्रकरणात वेळ शिथिल करण्यात आली आहे का आणि तसे असल्यास, कोणत्या परिस्थितीत, आणि कोणत्याही परिस्थितीत वेळ शिथिल करण्यात आल्याचे आढळल्यास, त्या पार्श्वभूमीवर अपीलकर्त्याच्या वतीने केलेल्या निवेदनाचा विचार करण्याचे निर्देश देऊन उक्त रिट याचिकेचा निपटारा केला.विद्वान एकल

न्यायाधीशांनी दिलेला आदेश हा उच्च न्यायालयाच्या दोन न्यायामुरतींच्या खंडापीठसमोर सध्याच्या रिट याचिकेचा विषय होता.

२.४ आक्षेपार्ह निकाल आणि आदेशाद्वारे उच्च न्यायालयाच्या खंडपिठाने नियम, २००३ च्या नियम ४ (२) अंतर्गत निर्धारित केलेल्या कालमर्यादेत शिथिलता दिली जाऊ शकत नाही आणि/किंवा कालावधी वाढवला जाऊ शकत नाही, असे निरीक्षण नोंदवून उक्त अपीलाला मंजुरी दिली आहे. परिणामी, उच्च न्यायालयाच्या दोन न्यायमूर्तींच्या खंडपीठाने विद्वान एकल न्यायाधीशांनी दिलेला आदेश रद्द केला आहे ज्यामुळे सध्याच्या अपीलचा विषय आहे.

३. नियम, २००३ च्या नियम ४ (२) अंतर्गत विहित केलेली वेळ अनिवार्य नाही आणि त्यात शिथिलता दिली जाऊ शकते, असे अपीलकर्त्याच्या वतीने हजर असलेले विद्वान वकील श्री. लक्ष्मीश एस. कामत यांनी आवेशाने म्हंटले आहे.एका विशिष्ट प्रकरणात, घराच्या पहिल्या मजल्यावरुण हरणांचे शिंग सापडले होते, जे एक जुने घर आहे, आणि अपीलकर्त्याला २०११ साली त्याबद्दल माहिती मिळाली, असे सादर केले.

३.१. मालकी प्रमाणपत्र/घोषणेसाठी अर्ज केल्यानंतरही, योग्य प्राधिकरण/मुख्य वन्यजीव वॉर्डनने चौकशी करणे आवश्यक आहे आणि त्यानंतरच मालकी प्रमाणपत्र जारी केले जाऊ शकते, असे सादर केले.

मालकी प्रमाणपत्र/घोषणेसाठीचा अर्ज, नियम, २००३ च्या नियम ४ (२) अंतर्गत दिलेल्या विहित कालावधीच्या पलीकडे केल्यास कोणताही पूर्वग्रह निर्माण होणार नाही, असे सादर केले.

३.२ अपीलकर्त्याच्या वतीने बाजू मांडणारे विद्वान वकील सी. डी. गोपीनाथ विरुद्ध तामिळनाडू राज्य आणि इतर (2010 एससीसी ऑनलाइन मॅड 2851) या खटल्यात मद्रास उच्च न्यायालयाच्या निर्णयाचा जोरदार आधार घेतला...

४. कायदा, १९७२ आणि नियम, २००३ च्या संबंधित तरतुदींकडे आमचे लक्ष वेधले व प्रतिवादीच्या वतीने हजर असलेले विद्वान वकील श्री. अब्राहम सी. मॅथ्यू यांनी असे सांगितले आहे की नियम ४ (२) अंतर्गत निर्धारित कालमर्यादा अनिवार्य आहे. असे सादर केले आहे की कलम ४० अ अंतर्गत नियम तयार केले गेले आहेत ज्या अंतर्गत वन्यजीव प्राणी किंवा वन्यजीव वस्तू इत्यादींचे नियंत्रण किंवा ताबा असलेली व्यक्ती घोषणा करून मालकी प्रमाणपत्रासाठी अर्ज करू शकते. कलम ४० आणि ४० अ आणि नियम, २००३ चा उद्देश लक्षात घेऊन आणि जेव्हा मालकी प्रमाणपत्र/घोषणेसाठी अर्ज सादर करण्यासाठी विशिष्ट कालमर्यादा निश्चित केली गेली आहे, तेव्हा उच्च न्यायालयाने आक्षेपार्ह निकाल आणि आदेशाद्वारे निरीक्षण आणि धारण केल्याप्रमाणे त्याचे पालन करावे लागेल. असे सादर केले जाते की इतर

कोणत्याही दृष्टिकोनामुळे कलम ४० आणि ४० अ आणि नियम , १९७२ च्या कलम ४० अ अंतर्गत अधिकारांचा वापर करून तयार केलेल्या नियमांचा उद्देश अपयशी ठरेल.

५.आम्ही संबंधित पक्षांच्या वतीने हजर असलेले विद्वान वकील यांना दीर्घकाळ ऐकले आहे आणि कायदा, १९७२ आणि नियम, २००३ च्या संबंधित तरतुदींचा अभ्यास केला आहे. १९७२ चा कायदा लागू झाल्यावर आणि त्यानंतर, अनुसूची I किंवा अनुसूची II च्या भाग II मध्ये निर्दिष्ट केलेल्या बंदिस्त प्राण्याला ताब्यात ठेवण्यावर किंवा कस्तुरी हरण किंवा गेंड्याच्या शिंगासह प्राण्यांच्या वस्तू इत्यादींवर निर्बंध आहेत. तथापि, कलम ४० अ काही प्रकरणांमध्ये बचावात्मक प्रतिकार प्रदान करते. कलम ४० अ नुसार, कायदा, १९७२ च्या कलम ४० च्या उपकलम (२) आणि (४) मध्ये काहीही असले तरी, केंद्र सरकार, अधिसूचनेनुसार, कोणत्याही व्यक्तीने मुख्य वन्यजीव रक्षक किंवा अधिकृत अधिकाऱ्याकडे, त्याच्या नियंत्रणात, ताब्यात असलेली कोणतीही, बंदी असलेला प्राणी, प्राणी वस्तू इ. जाहीर करणे आवश्यक आहे, ज्याच्या संदर्भात कलम ४० च्या उप-कलम (१) किंवा उप-कलम (४) अंतर्गत कोणतीही घोषणा करण्यात आलेली नाही आणि कलम ४० अ अंतर्गत प्रदान केलेल्या अधिकारांचा वापर करून केंद्र सरकारने नियम, २००३ तयार केले आहेत. नियम ४ (२) नुसार, मालकी

प्रमाणपत्रासाठी नियम ४ च्या उप-नियम (१) अंतर्गत अर्ज/घोषणा. नियम, २००३ सुरू झाल्याच्या तारखेपासून १८० दिवसांच्या कालावधीत करावी लागेल. कलम ४० आणि ४० अ चा उद्देश आणि ज्या उद्देशासाठी नियम, २००३ अधिनियमित करण्यात आले आहे, त्या उद्देशाकडे पाहता नियम ४ (२) अंतर्गत विहित १८० दिवसांचा कालावधी यांना अनिवार्य मानला पाहिजे, अन्यथा कायदा, १९७२ आणि नियम, २००३ चा उद्देश वैफल्यग्रसहत होईल.

५.१. या टप्प्यावर, हे लक्षात घेणे आवश्यक आहे की नियम, २००३ च्या नियम ३ नुसार, मुख्य वन्यजीव वॉर्डन किंवा राज्य सरकारने अधिकृत केलेला अधिकारी या अधिसूचनेच्या हेतूची इलेक्ट्रॉनिक किंवा मुद्रित माध्यमांद्वारे किंवा अशा इतर माध्यमांद्वारे प्रादेशिक भाषेत व्यापक प्रसिद्धी करण्यास बांधील होता.नियम ३ च्या उपनियम (२) ने अशा अधिकाऱ्याला स्थानिक समुदायांना आणि व्यक्तींना विशेषतः गरीब आणि निरक्षरांना त्यांचा ताबा जाहीर करण्यात, निर्दिष्ट अर्ज भरण्यात आणि नियम ४ (१) अंतर्गत विहित केलेली इतर कोणतीही आवश्यकता पूर्ण मदत करण्यासाठी आवश्यक ती कारवाई करण्याचे कर्तव्य दिले आहे. अशा प्रकारे, कोणीही कोणत्याही अज्ञानाची बाजू घेऊ शकत नाही आणि/किंवा कोणीही अशी बाजू घेऊ शकत नाही की त्याला अशी घोषणा आणि/किंवा मालकी

प्रमाणपत्रासाठी अर्ज करण्याची माहिती नव्हती आणि तेही नियम, २००३ च्या नियम ४ (२) नुसार १८० दिवसांच्या कालावधीत. म्हणून, एकदा कोणत्याही वन्यजीव प्राणी किंवा वन्यजीव प्राण्यांच्या वस्तूचे नियंत्रण, ताबा असलेली व्यक्ती अशी घोषणा दाखल करण्यात अयशस्वी झाली आणि/किंवा नियम ४ (२) मध्ये नमूद केलेल्या निर्धारित वेळेच्या आत कोणताही अर्ज करण्यात अयशस्वी झाली की कलम ४० अंतर्गत निर्बंध लागू होईल आणि ज्या वन्यजीव प्राण्यांच्या वस्तूची घोषणा केलेली नाही अशा वस्तूची मालकी सरकार/वन विभागाकडे निहित असेल.

६. उपरोक्त तथ्ये आणि परिस्थिती लक्षात घेता, उच्च न्यायालयाच्या दोन न्यायमूर्तींच्या खंडपीठाने योग्यरित्या असे निरीक्षण नोंदवले आहे की अपीलकर्त्याने येथे सादर केलेला अर्ज जो नियम ४ (२) अंतर्गत निर्धारित कालावधीच्या पलीकडे करण्यात आला होता तो नाकारला जाऊ शकतो आणि योग्य प्राधिकरण/मुख्य वन्यजीव वॉर्डनने तो योग्यरित्या फेटाळला आहे. उच्च न्यायालयाच्या दोन न्यायमूर्तींच्या खंडपीठाने घेतलेल्या मताशी आम्ही पूर्णपणे सहमत आहोत.

६. १ आता अपीलकर्त्याच्या वतीने हजर असलेल्या विद्वान वकिलाने सी. डी. गोपीनाथ (वर नमूद केलेल्या) यांच्या खटल्यातील मद्रास उच्च न्यायालयाच्या निर्णयावर भरवसा ठेवण्याचा विचार केला तर, तथ्यांनुसार हा

निर्णय सध्याच्या खटल्यातील तथ्यांना लागू होणार नाही. वरील चर्चा लक्षात घेता, नियम, २००३ च्या नियम ४ (२) अंतर्गत विहित केलेला कालावधी निर्देशिका आहे या विद्वान एकल न्यायाधीशांनी घेतलेल्या मताशी आम्ही सहमत नाही.

७. वरील बाबी लक्षात घेऊन आणि वर नमूद केलेल्या कारणांमुळे, उच्च न्यायालयाने दिलेल्या आक्षेपार्ह निकालात आणि आदेशात हस्तक्षेप करण्याचे आम्हाला कोणतेही कारण दिसत नाही. परिणामी, सध्याचे अपील अयशस्वी होते आणि ते फेटाळले जाणे योग्य आहे आणि त्यानुसार फेटाळले जाते.

निधी जैन **याचिका फेटाळण्यात आली**

(सहाय्यकः अभिषेक प्रताप सिंग, एलसीआरए)

अस्वीकरण

या न्यायनिर्णयाच्या मराठी भाषेतील या अनुवादाचा वापर हा पक्षकारास त्याच्या/ तिच्या मातृभाषेमध्ये त्याचा अर्थ समजून घेण्यापुरताच मर्यादित राहील आणि त्याचा इतर कोणत्याही कारणाकरिता वापर करता येणार नाही तसेच इंग्रजी भाषेतील न्यायनिर्णय हाच सर्व व्यावहारिक आणि कार्यालयीन वापराकरिता विश्वसनीय असेल आणि तोच त्यातील आदेशाच्या निष्पादन आणि अंमलबजावणी करता वैध मानला जाईल.

x-x-x-x